

4.2 ПСИХОЛОГІЯ

УДК 355.098:2-722.53+356.13+364.62-051]+[316.454.3:159.9+.014.4](083.13)(045)

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.4.11>

Маковський Артем Олегович,

ад'юнкта відділення докторантури та ад'юнктури

Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ORCID ID: 0000-0003-2903-3351

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ КЕРІВНОМУ СКЛАДУ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН, ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ЩОДО ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИКОРДОННИКІВ ЗАСОБАМИ ДУШПАСТИРСТВА ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ

PRACTICAL RECOMMENDATION TO THE LEADING STAFF OF MILITARY UNITS AND STATE BORDER PROTECTION AUTHORITIES CONCERNING PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF BORDER GUARD PROFESSIONAL ACTIVITY BY MEANS OF PASTORING OF MILITARY CHAPLAINS

У статті актуалізується питання залучення військових капеланів до процесу психологічного супроводу професійної діяльності прикордонників, розглянуто погляди науковців-психологів щодо актуальності застосування потенціалу релігійної віри в контексті збереження психічного здоров'я особистості. Висвітлено результати експертної оцінки (за методом «Делфі») алгоритмів дій військових капеланів, як самостійно, так і у взаємодії з військовими психологами, щодо психологічного супроводу професійної діяльності прикордонників. Було залучено 57 експертів – 20 військових капеланів (що становить 68% від загальної кількості військових капеланів у відомстві) та 37 військових психологів. Дослідження питання душпастирської діяльності військових капеланів як засобу психологічного супроводу прикордонників зумовлена факторами інституалізації військового капеланства в Державній прикордонній службі України, а також результатами психологічних досліджень як українських, так і закордонних вчених.

Окреслено необхідність залучення до психологічного супроводу професійної діяльності прикордонників військових капеланів та доцільність розроблених алгоритмів спільних дій військових капеланів та військових психологів прикордонного відомства з метою збереження психічного здоров'я персоналу. Надано практичні рекомендації керівному складу військових частин, органів і підрозділів охорони державного кордону Державної прикордонної служби України щодо психологічного супроводу професійної діяльності прикордонників засобами душпастирства військових капеланів.

Проведене дослідження визначило проблеми, які потрібно буде вирішити в таких роботах: дослідити наявність взаємозв'язку між релігійністю прикордонників та станом їхнього психічного здоров'я, особистісного благополуччя, екзистенційною сповненістю та толерантністю до невизначеності.

Ключові слова: психічне здоров'я, військовий капелан, прикордонник, психологічний супровід, практичні рекомендації.

The article deals with the military chaplains involvement in the process of psychological support of border guard professional activity, examines the views of psychologists on the relevance of applying the religious faith potential in the context of maintaining the individual mental health. The results of expert evaluation (according to the Delphi method) of military chaplains actions algorithms, both independently and in cooperation with military psychologists on the psychological support of border guard professional activity are highlighted. 57 experts were involved – 20 military chaplains (which is 68% of the total number of military chaplains in the department), and 37 military psychologists. The study of the military chaplains pastoral activity as a means of psychological support for border guards is due to the factors of military chaplaincy institutionalization in the State Border Guard Service of Ukraine, as well as the results of psychological research by both Ukrainian and foreign scientists. The need of the military chaplains involvement in psychological support of the border guard professional activity and the expediency of the developed joint actions algorithms of military chaplains and military psychologists of the border guard department in order to preserve the personnel mental health are outlined. Practical recommendations to the leadership of military units and state border protection authorities of the State Border Guard Service of Ukraine concerning the psychological support of border guard professional activity by means of military chaplains pastoral care were given. The conducted study identified the problems that will need to be resolved in following works: to research the relationship between the religiosity of border guards and their mental health, personal well-being, existential fulfillment and tolerance for uncertainty.

Key words: mental health, military chaplain, border guard, psychological support, practical recommendations.

Ураховуючи виклики сьогодення, з якими зіУ-раховуючи виклики сьогодення, з якими зіткнулись громадяни України загалом та персонал прикордонного відомства зокрема, а також впровадження у діяльність Державної прикордонної служби України (далі – ДПС України) інституту військового капеланства, актуальним залишається питання покращення психологічного супроводу професійної діяльності прикордонників. Низка дослідників під поняттям психологічного супроводу персоналу відомства розуміє процес організації та проведення комплексу заходів з метою подолання ускладнень прикордонників, підвищення рівня їх загальної та ситуативної психологічної стійкості і сприяння ефективному виконанню завдань з охорони державного кордону в різних умовах діяльності [12].

Наказ Міністерства внутрішніх справ № 1065 від 10.10.2016 року «Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Державній прикордонній службі України» зазначає, що одним з основних завдань військового священика (капелана) є: надання допомоги та підтримки військовослужбовцям та участь у реабілітації військовослужбовців, які потребують психологічної допомоги [17]. У наказі Міністерства внутрішніх справ № 179 від 09.03.2021 року «Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України» зафіксовано, що метою психологічної реабілітації військовослужбовців є: збереження і відновлення їхнього фізичного та психічного здоров'я; відновлення рівня психологічної безпеки особистості, фізичної та психологічної готовності до виконання обов'язків військової служби; зниження частоти та тяжкості наслідків перенесення бойових психічних травм у формі гострих стресових реакцій, які можуть досягати максимальної інтенсивності з розвитком посттравматичних стресових розладів та хронічних психопатологічних змін особистості [18]. Отже, незважаючи на закріплення у відомчих нормативних документах ролі військових капеланів у процесі психологічного супроводу прикордонників, на сьогодні потенціал їх душпастирства використовується не повною мірою. У зв'язку із чим до проведення психопросвітницьких, інформаційно-пропагандистських, виховних, психопрофілактичних заходів з прикордонниками потрібно активніше залучати військових капеланів, які протягом останніх п'яти років забезпечують душпастирську опіку персоналу відомства на постійній основі.

Ураховуючи напрацювання вітчизняних вчених-психологів [13; 15; 16; 19] і зарубіж-

них дослідників [1–5; 7–9; 11] та підсумовуючи результати нашого дослідження, що були оприлюднені в попередніх роботах [6; 10; 14; 15], нами було розроблено практичні рекомендації керівному складу військових частин, органів і підрозділів охорони державного кордону ДПС України щодо психологічного супроводу професійної діяльності прикордонників засобами душпастирства військових капеланів. Коротко викладемо їх. Отже, доцільно:

Залучати військових капеланів до процесу психологічного супроводу професійної діяльності прикордонників, як самостійно, так і у взаємодії з психологами військових частин, для цього нами окремо було розроблено певні алгоритми дій. З метою проведення їх експертиз за методом «Делфі», було залучено 57 експертів – 20 військових капеланів (що становить 68% від загальної кількості військових капеланів у відомстві) та 37 військових психологів. Експерти вказали на актуальність та доцільність розробки та застосування вказаних алгоритмів у повсякденній діяльності відомства.

Передбачити можливість спільного навчання та підвищення кваліфікації військових капеланів та військових психологів із метою напрацювання єдиних підходів до розуміння процесу психологічного супроводу професійної діяльності прикордонників, а також ознайомлення з передовим досвідом, напрацюваннями та методами роботи один одного, що дасть змогу у майбутньому більш якісно організовувати взаємодію та здійснювати спільну психологічну роботу з персоналом відомства.

Передбачити можливість систематичного виїзду військових капеланів у прикордонні підрозділи з метою виконання своїх професійних обов'язків, як окремо, так і спільно з військовими психологами.

Під час душпастирської діяльності військових капеланів слід долучати до заходів професійно-психологічної підготовки (психологічної освіти), що може полягати у:

- навчанні прикордонників методам розпізнавання негативних психологічних станів (розладів), прийомам самоконтролю та саморегуляції власного психоемоційного стану;
- формуванні в персоналу психологічної готовності та стійкості до психотравмуючих факторів особливих (екстремальних) умов служби;
- згуртуванні особового складу частин та підрозділів;
- створенні передумов високої бойової активності персоналу ДПС України;

– навчанні персоналу основним способам психологічного самозахисту;

– підвищенні рівня теоретичних знань, удосконаленні практичних умінь та навичок з надання першої психологічної допомоги (самодопомоги) щодо попередження психотравм;

– реадаптації, психологічному відновленні прикордонників після виконання завдань з охорони державного кордону в екстремальних умовах.

Основними формами професійно-психологічної підготовки можуть бути психологічні лекторії та психологічні інформування.

Також військових капеланів необхідно активно залучати до:

– психологічної допомоги, що спрямована на подолання травматичних переживань, пов'язаних із пораненням або загибеллю побратимів чи цивільного населення, страхом перед смертю тощо;

– психологічної допомоги за наявності сімейних проблем, що спрямована на мотивування та активне використання ресурсів віри та власних особистісних і професійних ресурсів прикордонників в управлінні власними труднощами, власним життям, професійним зростанням тощо;

– психологічної роботи з родиною, колегами, керівництвом та друзями з питань соціально-психологічної підтримки прикордонників у складних життєвих та професійних ситуаціях;

– психологічної допомоги з питань примирення та терпимості в прикордонних підрозділах;

– психологічної допомоги з питань переживання духовної та особистісної гармонії;

– організаційно-психологічних консультацій щодо забезпечення культурно-просвітницьких заходів, що спрямовані на зростання психологічної культури прикордонників; сприяння організації цих заходів та допомоги в їхньому проведенні.

Таким чином, урахування керівництвом військових частин, органів і підрозділів охорони державного кордону наших практичних рекомендацій та активізація застосування потенціалу душпастирства військових капеланів щодо психологічного супроводу професійної діяльності прикордонників матиме значущий вплив на збереження їхнього психічного здоров'я та сприятиме виконанню затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України № 1021 від 05.12.2018 року «Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадаптації учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2022 року».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Adamantios A. My area or your area? Assumptions about pastoral care, spirituality and mental health. *Scottish Journal of Healthcare Chaplaincy*. 2008. Vol. 11(2). P. 31–38. URL : <https://cutt.ly/gEagHUv> (дата звернення: 10.09.2021).
2. Bulling D., DeKraai M., Abdel-Monem T., Nieuwsma J., Cantrell W., Ethridge K., Meador K. Confidentiality and Mental Health/Chaplaincy Collaboration. *Publications of the University of Nebraska Public Policy Center*. 2014. 131. URL : <https://cutt.ly/IEagu3X> (дата звернення: 10.09.2021).
3. Carey L., Cohen J. Chaplain–Physician Consultancy: When Chaplains and Doctors Meet in the Clinical Context. *Journal of Religion and Health*. 2009. Vol. 48 (3). P. 353–367. URL : <https://cutt.ly/UEagSdX> (дата звернення: 10.09.2021).
4. Hemming P., Teague P., Crowe T., Levine R. Chaplains on the Medical Team: A Qualitative Analysis of an Interprofessional Curriculum for Internal Medicine Residents and Chaplain Interns. *Journal of Religion and Health*. 2016. Vol. 55(2). P. 560–571. URL : <https://cutt.ly/8EaglRR> (дата звернення: 10.09.2021).
5. Korpacz M., Feldstein B., Asekoff C., Kaprow M., Smith-Coggins R., Kathy A. Rasmussen How Involved are Non-VA Chaplains in Supporting Veterans? *Journal of Religion and Health*. 2016. Vol. 55 (4). P. 1206–1214. URL : <https://cutt.ly/MEagE1V> (дата звернення: 10.09.2021).
6. Makovskiy A. Involvement of military chaplains in the psychological support of border guards. *Scientific journal Paradigma of knowledge*. 2021. Vol. 2(46). P. 72–82. URL : <https://cutt.ly/sEzimqD> (дата звернення: 23.09.2021).
7. Nieuwsma J., King H., Jackson G., Bidassie B., Wright L., Cantrell W., Bates M., Rhodes J., White B., Gatewood S., Meador K. Implementing Integrated Mental Health and Chaplain Care in a National Quality Improvement Initiative. *Psychiatric Services*. 2017. Vol. 29 P. 1213–1215. URL : <https://cutt.ly/SEagUBs> (дата звернення: 10.09.2021).
8. Nieuwsma J., Jackson G., DeKraai M. Collaborating Across the Departments of Veterans Affairs and Defense to Integrate Mental Health and Chaplaincy Services. *Journal of General Internal Medicine*. 2014. Vol. 29. P. 885–894. URL : <https://cutt.ly/LEagmPu> (дата звернення: 10.09.2021).
9. Nieuwsma J., Rhodes J., Jackson G., Cantrell W., Lane M., Bates M., DeKraai M., Bulling D., Ethridge K., Drescher K., Fitchett G., Tenhula W., Milstein G., Bray R., Meador K. Chaplaincy and Mental Health in the Department of Veterans Affairs and Department of Defense. *Publications of the University of Nebraska Public Policy Center*. 2013. 139. URL : <https://cutt.ly/qEaggYB> (дата звернення: 10.09.2021).
10. Psychological basis of professional problem-solving : collective monograph / M. Smulson, M. Tomchuk, A. Chorny, V. Demskyi, A. Makovskiy, A. Yakymchuk, T. Scherban, O. Volobuieva. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2019. 178 p. P. 86–109. URL : <https://cutt.ly/ZEziPwZ> (дата звернення: 23.09.2021).
11. Witvliet C., Phipps K., Feldman M., Beckham J. Posttraumatic mental and physical health correlates of forgiveness and religious coping in military veterans. *Journal of Traumatic Stress*. 2004. Vol. 17. P. 269–273. URL : <https://cutt.ly/PEagvGS> (дата звернення: 10.09.2021).
12. Журавель А.П. Психологічний супровід оперативно-службової діяльності особового складу підрозділів охорони державного кордону : дис. канд. психолог. наук : 19.00.09 ; НАДПСУ. Хмельницький, 2006. 201 с.

13. Коструба Н.С. Психічне здоров'я і релігія: роль душпастирської опіки у медичних закладах. *Теорія і практика сучасної психології*. № 1. Т. 1. 2020. С. 112–117.
14. Маковський А.О. Збереження психічного здоров'я військовослужбовців – прикордонників засобами душпастирської діяльності військових капеланів. *Collection of scientific papers «L'ОГОЕ»*. 2020. Vol. 1. P. 157–158. URL : <https://cutt.ly/pEziXRh> (дата звернення: 23.09.2021).
15. Маковський А.О., Матеюк О.А. Перспективи залучення військового капелана до збереження психічного здоров'я прикордонників – учасників бойових дій. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: психологічні науки*. 2019. Вип. 2(13). С. 170–181.
16. Поталчук Н.Д. Чутки в умовах надзвичайних ситуацій: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Хмельницький : НАДПСУ, 2018. 344 с.
17. Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Державній прикордонній службі України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10.10.2016. № 1065.
18. Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09.03.2021 № 179. URL : <https://cutt.ly/qEzi9U6> (дата звернення: 20.09.2021).
19. Херсонський Б., Яворський І., Донець О. Спільна робота психолога і священика при наданні психологічної допомоги віруючим, що страждають психічними розладами. *Вісник ОНУ. Серія: Психологія*. 2013. Т. 18. Вип. 4(30). С. 300–307.